

tepav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği ve Alternatif Arayışlar

→ Türkiye'nin Karadeniz Stratejisi

TEPAV|IPRI
TEPAV|EPRI Dış Politika Etütleri Programı
TOBB ETÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü

5 Şubat 2007, Ankara

- Tarihsel Perspektif: Karadeniz’de Değişmeyen Stratejiler
  - İmparatorluklar Dönemi’nde Karadeniz
  - I. ve II. Dünya Savaşı’nda Karadeniz
    - Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası

Tarihsel Perspektif: Karadeniz'de Değişmeyen Stratejiler (1)

- Tarih boyunca imparatorluklar Karadeniz Havzasını dış etkiye kapadı.
- Geleneksel olarak Doğu ve Güneydoğu Avrupa'yı kontrol eden güç(ler), Karadeniz'de de egemen oldu.
- Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları için Karadeniz Bölgesinin Önemi;
  - ① Boğazların kontrolü
  - ② Karadeniz ticaret yolları ve İpek Yolu ticaret rotası
  - ③ Anadolu Hakimiyeti

Tarihsel Perspektif: Karadeniz'de Değişmeyen Stratejiler (2)

- 18 ve 19. yüzyılda Avrupa siyasetinin odağı
- I. Dünya Savaşında Karadeniz
  - Alman gemilerine Karadeniz'e çıkış izni verilmesi ve Osmanlı Devletinin savaşa girişi
  - Çanakkale Savaşı ve Çarlık Rusya'nın çöküşü
- II. Dünya Savaşında Karadeniz
  - *SSCB'nin Karadeniz politikası:*
    - ① Kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine kapatılması
    - ② Boğazlarda Sovyet askerinin konuşlandırılması
  - *Almanya'nın Karadeniz politikası:*
    - ① Tuna–Ren Kanalı inşası ile Karadeniz'e açılma
    - ② Karadeniz'le Hazar arasındaki petrol yataklarını ele geçirme

Tarihsel Perspektif: Karadeniz'de Değişmeyen Stratejiler (3)

- Soğuk Savaş Döneminde Karadeniz;
  - ① Türkiye hariç SSCB ve uydularıyla çevrili -dış etkiye kapalı-
  - ② Doğu - Batı çekişmesinin fay hattı
  - ③ Siyaset-dışı alanlarda işbirliği girişimleri mevcut

- SSCB'nin dağılması sonrasında;
  - ① Yeni Kıyıdaş Ülkeler: Ukrayna ve Gürcistan
  - ② Sovyet Uyduları artık "bağımsız ve egemen"
  - ③ RF sınırı küçüldü – ulaşımı azaldı (Novorossiysk ve Sivastopol)
  - ④ İlk defa çok taraflı bir işbirliği modeli: KEİB'den KEİT'e
  - ⑤ İlk defa tek bir gücün kontrolünde değil
  - ⑥ İlk defa uluslararası etkileşime açık
  - ⑦ Genişleyen Karadeniz

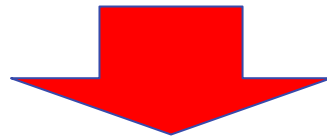
- Geniş Karadeniz Havzasının Yeni Jeopolitiği
  - Transatlantik Sisteme Entegrasyon
  - Yoğunlaşan İlginin Sebebi Nedir?
  - Genişletilmiş Karadeniz Projesi: Öncelikler ve Stratejiler

Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz'in Transatlantik Sisteme Aşamalı Entegrasyonu

- Soğuk Savaş sonrası dönemin yoğun gündemi Karadeniz' i ikinci plana itti.
  - Batı, Merkez ve Doğu Avrupa'yı sistem içerisine almakla ve Balkanlar'daki ihtilaflarla meşgul
  - ABD'de *Russia First* politikası hakim
  - Türkiye, KEİ ile Karadeniz'de inisiyatif alan ülke
- Karadeniz'in transatlantik sisteme dahil edilmesi için üç aşamalı strateji:
  - 1 Merkezi ve Doğu Avrupa'nın transatlantik sisteme dahil edilmesi - NATO ve AB Genişlemeleri-
  - 2 Geniş Karadeniz'de etkinlik kurma
  - 3 RF sınırlarına kadar genişleme – Kafkasya'nın Transatlantik sisteme dahil edilmesi

Karadeniz'e Yoğunlaşan İlginin Sebebi Nedir?

- 9/11 (New York) ve 3/11 (Madrid) terörist saldırıları sonrası ABD'nin değişen tehdit algısı
- ABD'nin geniş Karadeniz projesi:
  - Kıyıdaş ülkelerin yanı sıra Balkanlar'ı, Kafkasya'yı, Hazar'ı, Orta Asya'nın ve belki de İran'ın bir bölümünü kapsayan bir analiz birimi
  - Büyük Ortadoğu'ya açılan arka kapı
  - Atlantik bölgesi ile dünya petrol rezervlerinin yüzde 65'ini temsil eden sorunlu Ortadoğu arasında stratejik koridor
  - Radikal terör örgütlerinin, organize suç şebekelerinin kaçakçılık rotası

- Kafkaslar, Balkanlar, Rusya ve Türkiye dörtgeninin ortasındaki Karadeniz Havzası'nda etkin olan güç, Avrasya'nın ve hatta Orta Doğu'nun kontrolünde büyük bir ivme kazanacak!

Genişletilmiş Karadeniz Projesi: Öncelikler ve Stratejiler...

- Büyük Orta Doğu'dan Genişletilmiş Karadeniz'e...
- Temel öncelikler
  - ① Rusya'nın çevrelenmesi ve geriletilmesi
  - ② Enerji çeşitlendirmesi ve güvenliği – Hazar kaynaklarının kontrolü
  - ③ Büyük Ortadoğu'ya açılan arka kapının Batı'ya entegrasyonu
  - ④ İran'ın çevrelenmesi ve hareket alanının daraltılması
- Temel stratejiler
  - Avrupa Birlięi
    - Genişleme: Bulgaristan, Romanya, Türkiye
    - Ortak Strateji ve Özel İliřki: Ukrayna, Rusya
    - Komşuluk Politikasından Karadeniz Boyutuna (*Black Sea Dimension*)
  - NATO
    - Genişleme: Bulgaristan, Romanya, dięerleri?
    - Barış için Ortaklık girişimi
  - Amerika Birleřik Devletleri
    - “Renkli Devrimler”: Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan (?)
    - Kırılgan Ülkeler: Belarus, Moldovya
    - Belirsizlik: Ermenistan

Temel Aktörlerin Pozisyonları ve Stratejileri

Transatlantik Girişim

- 1 “RF’yi sınırlarıyla sınırlamak”
- 2 “Ukraynasız Rusya süper güç olamaz”
- 3 Demokrasi Destek Programları
- 4 GUUAM’dan Demokratik Seçim Topluluğuna
- 5 Karadeniz Forumu ve Rusya’yı dışlama çabaları
- 6 Ermenistan’ın koparılması

Rusya Federasyonu

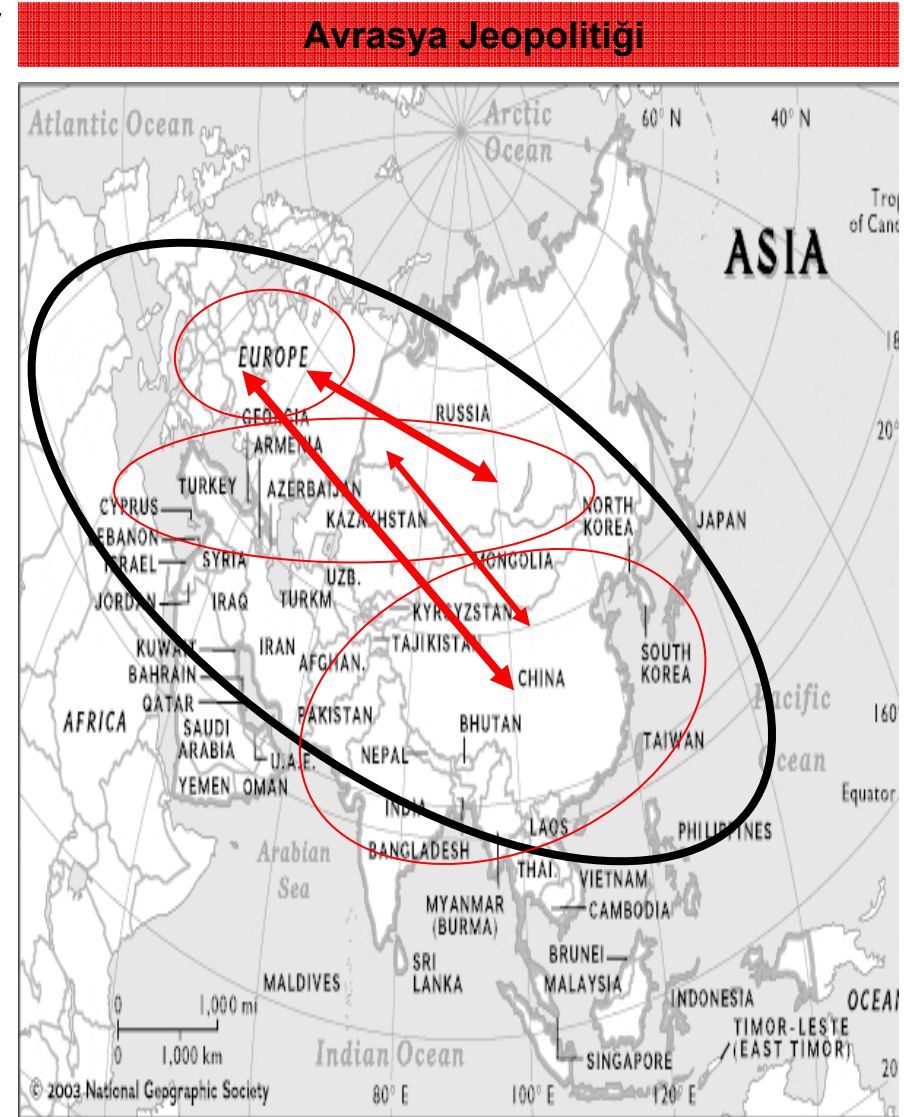
- 1 Yakın Çevre Doktrini
- 2 Donmuş İhtilafların kullanımı: Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester
- 3 Enerji kartı
- 4 Türkiye açılımı

Diğer Bölge Ülkeleri

- 1 Romanya: ABD’nin yeni stratejik müttefiki?
- 2 Bulgaristan, Ukrayna, Gürcistan: *Coalition of Willing?*
- 3 Yunanistan, büyük ölçüde devre dışı
- 4 Türkiye denge arayışında

Büyük Resmi Biz Nasıl Görüyoruz?

- Avrasya'nın bir ucunda AB diğer ucunda küresel ekonomik büyümenin lokomotifi Çin
- Arada kalan, küresel sisteme entegre olmaya direnen Orta Doğu ve entegrasyonda zorlanan Karadeniz havzası
- Türkiye;
  - ➔ İstikrarsız bölgede gelişen demokrasisi, serbest piyasa ekonomisi ve AB bağlantısı ile dikkat çeken ülke
  - ➔ Bölgesinde gerçek değişim odağı olabilecek, değişimi zorlayabilecek ülke
  - ➔ Güvenlik tüketen değil, üreten ülke
  - ➔ Kapsayıcı işbirliği planları olan dengeleyici ülke

Türkiye'nin Bölgesel İşbirliği Girişimi: KEİ

- Bölgesel liderlik potansiyelinin kanıtı
- Eski Sovyet Blok'u ülkelerinin merkezi ekonomilerinin dönüşümüne katkı sağladı
- Geline nokta, KEİ'nin yeterliliği tartışılıyor
  - KEİ üyeleri arasında petrol harici ticaret yeterince gelişmedi
  - Özel sektör gelişimi son derece yetersiz
  - Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, fon yetersizliğinden kuruluş amacını gerçekleştiremiyor
  - Siyasi sorunlar ekonomik projeleri engelliyor; Ekonomik odaklı (değil) !
  - Değişimi tetikleyecek/zorlayacak "motor ülke" yok
  - AB'nin çekiciliği büyük risk/fırsat
  - Küresel aktörlerin ilgisi/varlığı siyaseti zorluyor

Karadeniz Havzasında Yeni Arayışlar

① Community of Democratic Choice

→ *Rusya karşıtlığında işbirliği*

② Karadeniz Forumu

→ *“USA in, Russia out , Turkey down”*

③ Türk-Rus Kondominyumu (?)

→ *“ Türk – Rus Ortak Etki Alanı”*

④ Geniş Avrupa'nın Güney Doğusu (?)

→ *“Black Sea Dimension +”*

⑤ Karadeniz Ekonomik İşbirliği +

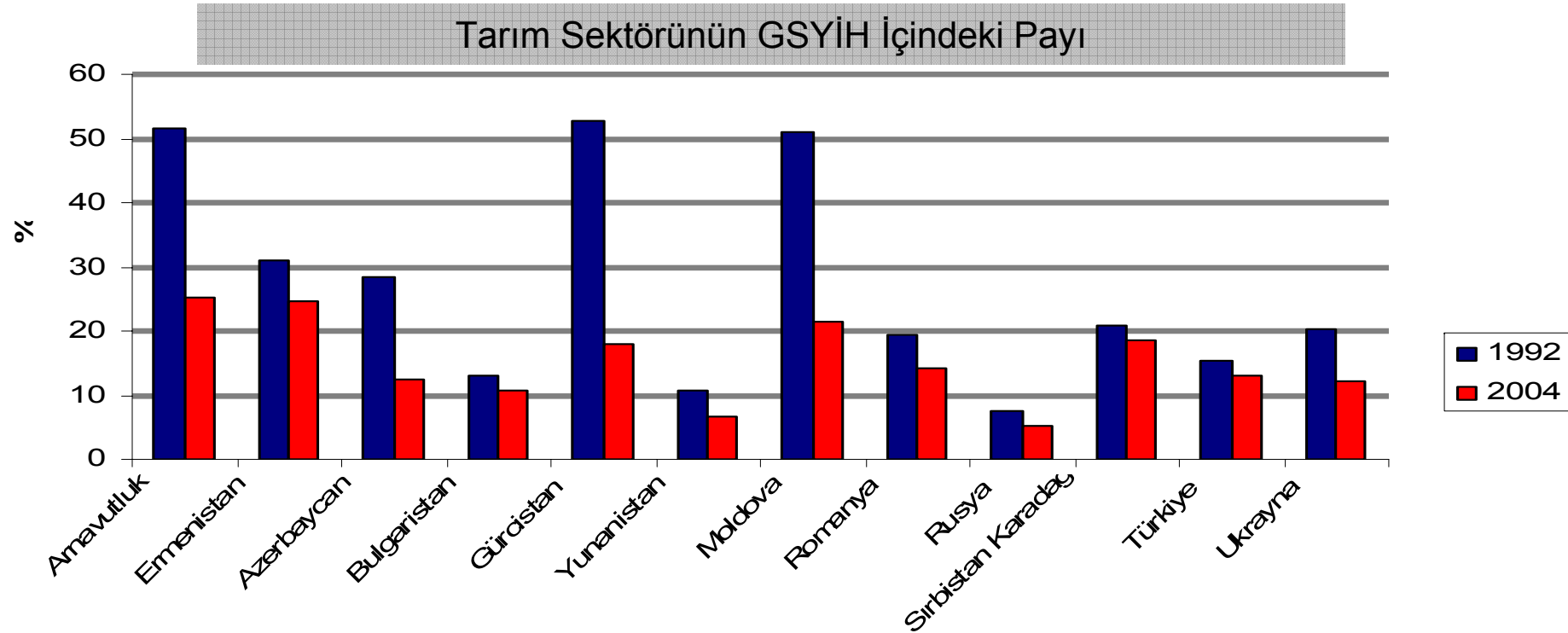
→ Türkiye bu senaryoların hiç birine yönelmedi.

→ Tüm bu senaryoların ötesinde bütüncül, pro-aktif ve etkin bir strateji geliştirmek gerekiyor.

- Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne Ekonomik Bakış
  - KEİ'nin Ticaret Arttırıcı Etkisi
  - KEİ Bundan Sonrası İçin Umut Veriyor Mu?
  - KEİ Kurumsal olarak Nasıl Revize Edilebilir?

KEİ Ülkelerinde Sektörel Dönüşüm (1)

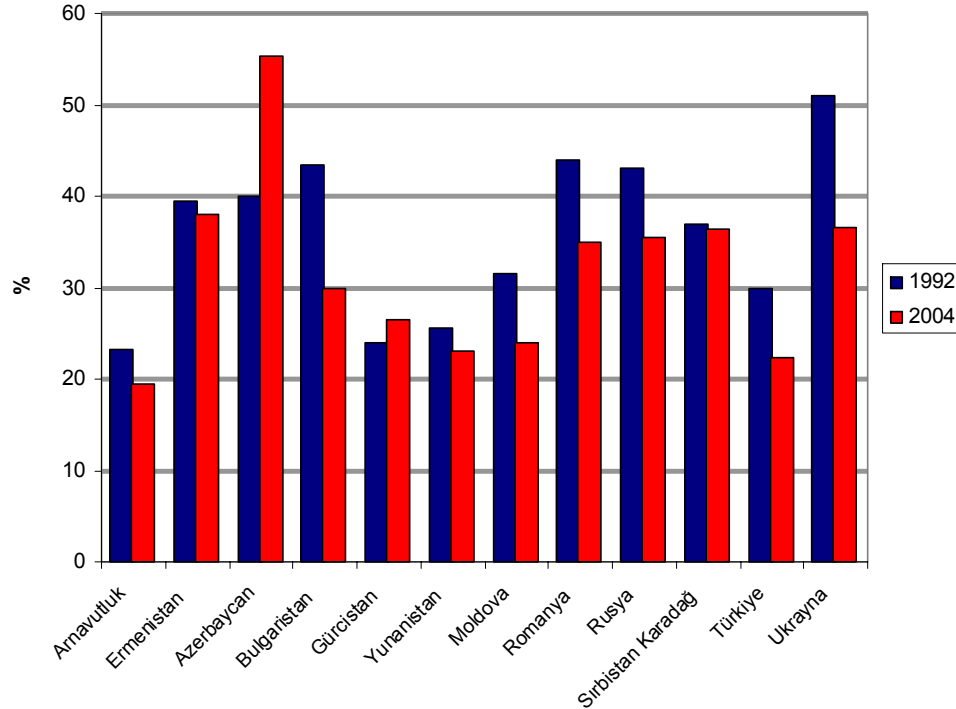
- Ekonomik entegrasyon öncesi ülkelerin ekonomik yapılarının belirli bir dönüşüm geçirmiş olması beklenmektedir
- Sektörel dönüşüm KEİ ülkelerinde sınırlı kalmıştır.

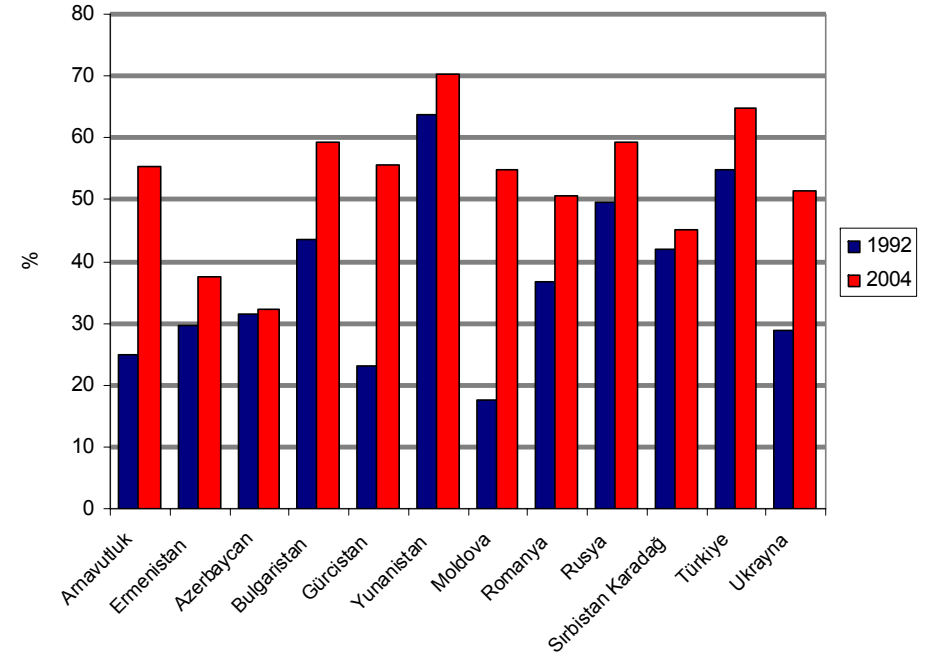
KEİ Ülkelerinde Sektörel Dönüşüm (2)

- Gelişmiş ülkelerde ekonominin büyük bölümünü sanayi ve hizmetler sektörlerinin oluşturduğu gözlemlenmektedir.
- Bu sektörlerin dönüşümü halen devam etmektedir.

Sanayi Sektörünün GSYİH İçindeki Payı

Hizmetler Sektörünün GSYİH İçindeki Payı

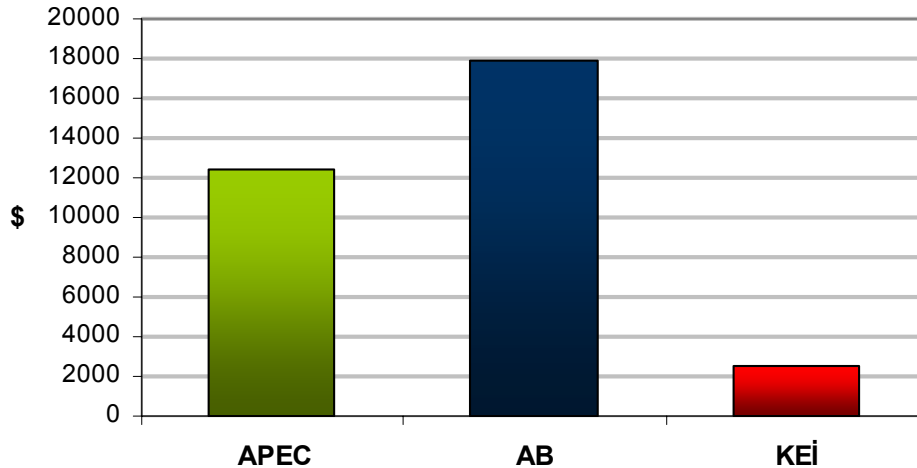

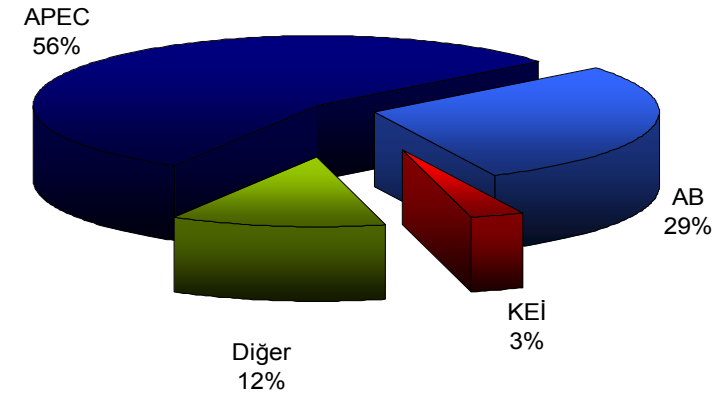
KEİ Üyesi ülkelerin ekonomileri dönüşüyor fakat yeterince zenginleşemiyorlar

- 2000 yılında KEİ üyesi ülkeler dünya GDP'sinin %2'sini oluştururken 2004 yılında bu rakam ancak %3'e yükseldi.
- Ülke başına düşen GSYİH; AB ülkelerinde 17.873 dolar, APEC ülkelerinde 12.458 dolar, iken KEİ ülkelerinde sadece 2.509 dolar.
- Karadeniz'de dönüşümün sancısız olması için KEİ ülkelerinin daha hızlı zenginleşmesi lazım.

Ülke Başına Düşen GSYİH

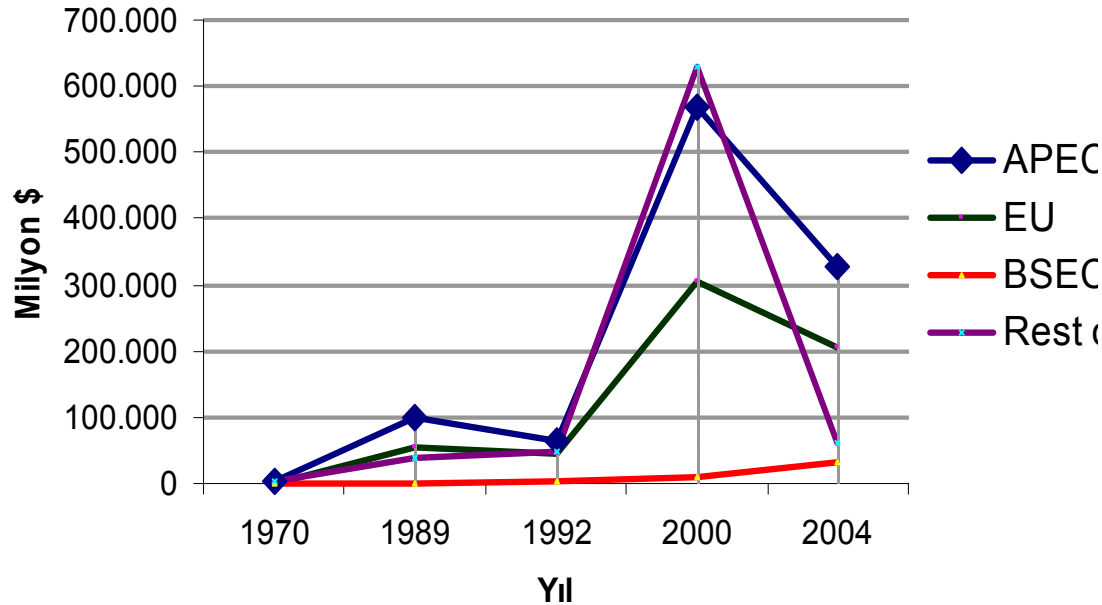
GSYİH Dağılımı (2004)

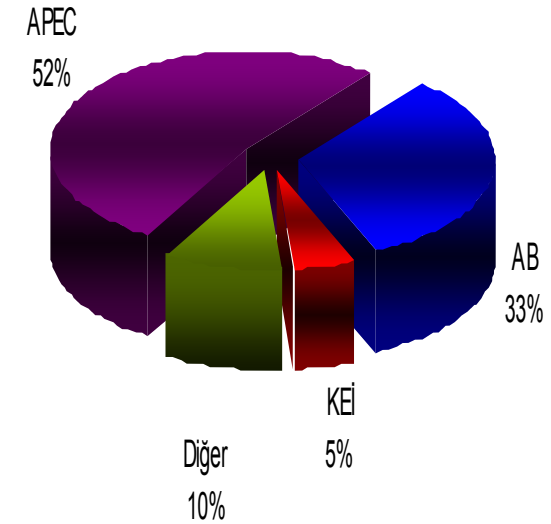
KEİ Ülkeleri Neden Zenginleşemiyor? (1)

- KEİ üyesi ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımlar artıyor fakat halen tatmin edici ölçüde değil.
- 2000 yılında 8,072 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırım miktarı, 2004 yılında 31,474 milyar dolar seviyesine geldi.

Yıllara Göre Doğrudan Yabancı Yatırımcı Miktarı

Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyada Dağılımı, 2004

KEİ Üyesi Ülkeleri Neden Zenginleşemiyor? (2)

- KEİ üyesi ülkelerin ticaret –özellikle enerji harici ticaret hacimleri son derece kısıtlı.
  - 2004 yılında KEİ üyesi ülkelerin dış ticaret hacmi 674 milyar dolar iken, AB üyesi ülkeler 6.790 milyar dolar ticaret hacmine ulaştı.
- KEİ'nin Beklenen Düzeyde Ticaret Artışı Gösterememesinin Temel Sebepleri :
  - Ülkeler farklı kalkınmışlık seviyelerinde olması
    - Ulaşım ve iletişim altyapısındaki eksiklikler
    - Bazı KEİ ülkelerinde modern bankacılık sisteminin hala yerleşmemiş olması
    - Birçok KEİ ülkelerine yapılan ihracatlarda finansal risklerin bulunması
    - KEİ ülkelerinin hemen hepsinde görülen kronik bürokratik hantallık
- Kuruluş aşamasında uzun erimli olarak konulan “Serbest Ticaret Anlaşması” hedefinin zaman içinde geçerliliğini yitirmesi

KEİ Halen Bölgeye Ekonomik Olarak Fayda Sağlayabilir mi ?

- Serbest ticaret anlaşması hedefi ortadan kalkmıştır.
- KEİ şartının tadil edilerek yeni ekonomik hedefler konulmalı; ticaret arttırıcı ve özel sektör gelişimi odaklı düzenlemeler yapılmalıdır.
- Hangi (bölgesel) ekonomik bütünleşme modeli örnek alınabilir?
  - APEC ?
  - NAFTA ?
  - ASEAN ?

■ Raporlar Hakkında

- Analiz Birimleri
- Politika ve Mikro Proje Önerileri

Siyasi Rapor Komisyonu

- 1 AB, ABD, Rusya ve bölge ülkelerinin Karadeniz politikaları, öncelikleri ve çekinceleri
- 2 AB ve NATO Genişlemesinin Karadeniz Havzasına etkileri
  - Yeni AB/NATO üyelerinin bölge siyasetine etkileri
  - Komşuluk Politikası / *Black Sea Dimension*
- 3 Renkli Devrim Süreçleri
  - İdeolojik ve tetikleyici unsurlar nelerdi?
- 4 Karadeniz Bölgesinde Demokratikleşme ve Demokratik Konsolidasyon
- 5 Geniş Karadeniz Kavramı? Genişletilmiş Karadeniz Projesi?
- 6 Geniş Karadeniz'de Gündeme Getirilen Yeni Bölgesel Girişimlerin Analizi
- 7 KEİ'nin siyasileşmesi mümkün mü?

Güvenlik Raporu Komisyonu

- ① Bölgesel Güvenlik / Soğuk Savaş sonrası güvenliğin bölgeselleşmesi
- ② Karadeniz'de geniş güvenlik tanımlaması
  - Enerji Güvenliği; çevresel güvenlik; göç; uyuşturucu ticaret; silah kaçakçılığı; etnik çatışmalar; terörizm v.b.
- ③ Rusya ve Türkiye'nin Karadeniz Güvenlik Politikaları
- ⑤ 11 Eylül sonrası ABD'nin bölgesel güvenlik endişeleri
- ⑥ Karadeniz (Deniz) Güvenliği Nasıl Sağlanmalı?
  - ➔ Karadeniz Bölgesi'nde NATO Operasyonları (?)
  - ➔ Blackseaför ve Black Sea Harmony
- ⑦ AGİT – GUUAM – NATO: Geniş Karadeniz'de güvenliğin koordinasyonu

Ekonomi Raporu Komisyonu

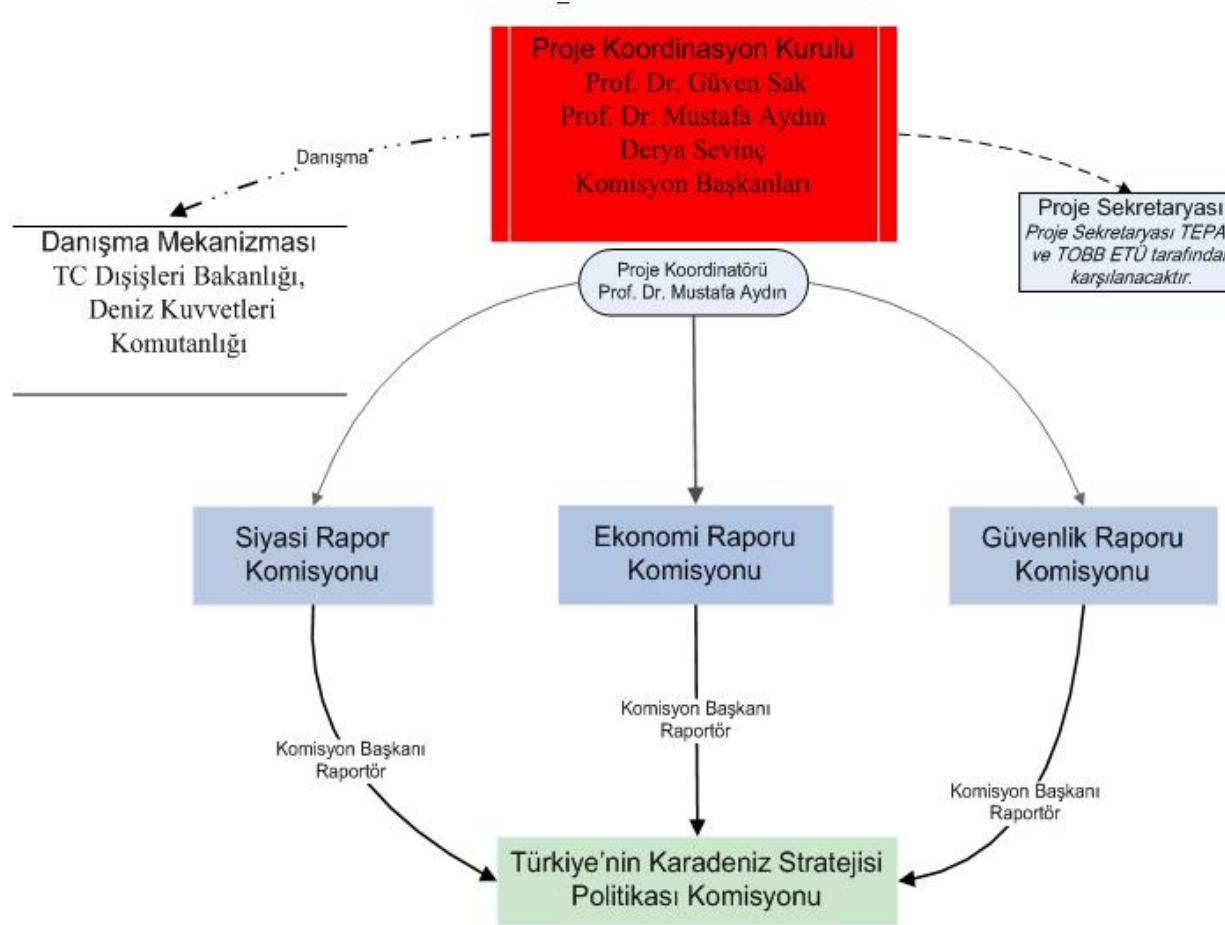
- 1 KEİ üyesi ülkelerin ekonomik kalkınmışlık seviyeleri ve makroekonomik göstergeler
- 2 Bölgesel Entegrasyon Unsurları: Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısı
- 3 KEİ üyesi ülkelerde özel sektör gelişimi ve yatırım ortamı
- 4 KEİ üyesi ülkelerde toplam faktör verimliliği
- 5 KEİ üyesi ülkeler arasında enerji harici ticaret nasıl arttırılabilir?
- 6 Öncelikli işbirliği alanları
- 7 Serbest ticaret bölgesi nasıl oluşturulabilir?

■ Proje Koordinasyonu ve Çalışma Metodu

- Projenin Koordinasyonu
- Çalışma Grupları
- Proje Takvimi
- Çalışma Prensipleri

Proje Koordinasyonu

Komisyonlar, Başkanları ve Raportörler

- **Güvenlik Raporu Komisyonu**
  - Başkan: E.B. Murat Bilhan
  - Raportör: Dr. Özgür Özdamar
- **Siyasi Rapor Komisyonu**
  - Başkan : Prof. Dr. Atila Eralp
  - Raportör: Yrd. Doç. Dr. Mitat Çelikpala
- **Ekonomi Raporu Komisyonu**
  - Başkan: Prof. Dr. Sübidey Togan
  - Raportör: Göktuğ Tanrıkulu
- **Türkiye'nin Karadeniz Politikası Komisyonu**
  - Başkan: Prof. Dr. Mustafa Aydın
  - Raportör: Ömer Fazlıoğlu
- Her bir katılımcı güvenlik, siyasi veya ekonomik rapor komisyonlarından tercih ettiği birine katılabilir. İsteyen birden fazla komisyonun çalışmalarına katkıda bulunabilir.
- Türkiye'nin Karadeniz Politikası Komisyonu, dört komisyon başkanı ve raportörleri tarafından oluşturulacaktır.

Proje Takvimi: 2007 Yılında Proje Kapsamında Yapılacaklar

	Tarih	Katkı Sağlayacak Kişi ve Kurumlar	Amaç
Proje Genel Toplantısı	5 Şubat 2007 ----- Ankara	TEPAV TOBB-ETÜ	- Raportör, Koordinatör ve çalışma gruplarının belirlenmesi - Raporların ana temaları, politika önerileri ve izlenecek metodolojilerin tartışılacağı çalıştayların planlanması; ilk toplantıların yapılması.
Yabancı temsilciler, TC Dışişleri Bakanlığı, TC Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İş dünyası, sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmeler	Şubat-Mart 2007	-	-Karadeniz bölgesinde mevcut siyasi ve ekonomik konularda ve KEİ'nin ne şekilde yeniden yapılanması gerektiği hususunda görüş almak -Yeteri kadar komisyon toplantısı yapılması -Raporların ilk taslaklarının hazırlanması
Proje Genel Toplantısı	29-30-31 Mart ----- Trabzon	TEPAV Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası	- Raporların ilk taslaklarının tartışılması - Öneri ve yorumların değerlendirilmesi
Proje Genel Toplantısı	27 Nisan 2007 ----- İstanbul	TEPAV TOBB	- Rapor taslaklarının sunumu ve kabulü
Uluslararası Karadeniz Konferansı	Henüz belirlenmedi	TC Dışişleri Bakanlığı TEPAV TOBB ETÜ	- Karadeniz bölgesi ülkelerinin önde gelen politikacı, akademisyen, ve özel sektör temsilcilerinin katılımıyla, raporlarda yer alan politika önerileri paylaşılacaktır

Çalışma Usulleri ve Prensipleri

- Her komisyon genel toplantılar haricinde dilediği kadar ara toplantı yapabilir.
    - Komisyonların toplantı detaylarını (tarih - saat – yer) komisyon başkanları belirler ve ilan eder.
    - Toplantılar için gerekli sekreteryayı TEPAV ve TOBB ETÜ sağlar.
  - Komisyon çalışmalarında ihtiyaç duyulacak veri, literatür taraması gibi konularda TEPAV araştırmacıları katkı sağlar.
  - Her genel/ara toplantı sonrasında komisyon raportörleri bir kısa rapor hazırlayarak komisyon üyelerine gönderir.
  - Komisyon üyelerinin çalışmalara yön verebilmesi için gönderilen raporlara 2-3 sayfalık bir yorum göndermesi beklenmektedir.
- Projeye katılmayı kabul edenler, proje bitimine kadar komisyonlarının çalışması ve projenin bütünü hakkında dışarıda görüş belirtmemeyi kabul ederler.
  - Proje sonuçlandıktan sonra, proje dahilinde ifade edilen görüşler için *Chatham House* kuralları geçerli olacaktır.
    - Toplantılarda ortaya koyulan görüşler sahibine atıfta bulunmaksızın aleniyete intikal ettirilebilir.
  - Proje çıktısı olan güvenlik, siyasi ve ekonomi komisyon raporlarındaki ana bulgu ve politika önerileri derlenerek Türkiye'nin Karadeniz Politikası başlıklı politika notu hazırlanacaktır.
  - Proje sonunda ortaya çıkan raporlarda çalışma grubu üyelerinin onayı (konsensüs esasına göre) aranacaktır.
    - Raporlar, tercihan tüm katılımcıların adıyla basılıp dağıtılacaktır.
    - Konsensüs sağlanamadığı takdirde, isteyen katılımcı son raporda adının kullanılmasından imtina edebilecektir.
    - Raporlara muhalefet şerhi düşülmesi usulü uygulanmayacaktır.

Teşekkürler...

www.tepav.org.tr